

ВІРТУАЛЬНА ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ВСЕБІЧНОЇ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

VIRTUAL INTERNATIONALIZATION AS A SPECIAL FORM OF COMPREHENSIVE INTERNATIONALIZATION

Доцільність наукового опрацювання віртуальної інтернаціоналізації як предмета дослідження викликана необхідністю подолання суперечності між потребою українських закладів вищої освіти в ефективному застосуванні різних форм віртуальної інтернаціоналізації і недостатністю як організаційно-управлінського, так і теоретико-методичного забезпечення процесу.

Автори статті розкривають концепцію віртуальної інтернаціоналізації в контексті зарубіжної теорії інтернаціоналізації вищої освіти, користуючись моделлю всебічної інтернаціоналізації, запропонованою Американською радою з питань освіти.

Метою дослідження є виявити теоретичні засади віртуальної інтернаціоналізації. Дослідницями здійснено термінологічний аналіз основних понять, що вживаються в інтердисциплінарному науковому дискурсі як взаємозамінні до поняття "віртуальна інтернаціоналізація", сформульовано визначення поняття "віртуальна інтернаціоналізація вищої освіти", концептуалізовано віртуальну інтернаціоналізацію.

З'ясовано, що ефективність процесу всебічної інтернаціоналізації забезпечується принципами різноманіття, справедливості та інклюзії; швидкості та мінливості; прийняття рішень, що спираються на дані.

Моделю всебічної інтернаціоналізації включає шість необхідних компонентів для забезпечення ефективного процесу інтернаціоналізації, а саме, чітка позиція навчального закладу щодо інтернаціоналізації (зобов'язання), наявність управлінських структур, що відповідають за міжнародну діяльність, курикулум та результати навчання, залучення професорсько-викладацького складу, студентська мобільність, а також міжнародне співробітництво та партнерство. Усі ці компоненти стосуються віртуальної інтернаціоналізації як частини процесу інтернаціоналізації на інституційному рівні, що може складати основу організаційних ініціатив з інтернаціоналізації і є ефективною в кризових ситуаціях та умовах обмеженої мобільності.

Віртуальна інтернаціоналізація вищої освіти визначається як підтримуваний інформаційно-комунікаційними технологіями, координований процес впровадження міжнародного, міжкультурного чи глобального виміру в цілі, функції та процес надання вищої освіти з метою підвищення якості освіти та науки, здійснення суттєвого внеску в розвиток суспільства, подолання глобальних викликів.

Ключові слова: інтернаціоналізація вищої освіти, віртуальна інтернаціоналізація, всебічна інтернаціоналізація, диджиталізація освіти, інформаційно-комунікаційні технології в освіті.

The importance of scientific study of virtual internationalization stems from the necessity to overcome the contradiction between the need of Ukrainian institutions of higher education for effective application of various forms of virtual internationalization and insufficiency of organizational and managerial as well as theoretical and methodological support of the process.

The authors of the research paper reveal the concept of virtual internationalization in the context of foreign theory of higher education internationalization, using the model of comprehensive internationalization proposed by American Council on Education. The aim of the study is to reveal the theoretical foundations of virtual internationalization. The researchers have carried out a terminological analysis of the main concepts used in interdisciplinary scientific discourse as interchangeable with the concept of "virtual internationalization". The definition of the concept of "virtual internationalization of higher education" has been formulated and conceptualized. The effectiveness of the comprehensive internationalization process is ensured by the principle of diversity, equity and inclusion; agility and transformation; data-informed decision-making.

The comprehensive internationalization model includes six necessary components to ensure an effective internationalization process, namely, institutional commitment and policy, leadership and structure, curriculum and co-curriculum, faculty and staff support, mobility, partnerships and networks. All these components apply to virtual internationalization, the latter being a part of the institutional internationalization process with capacity to form the basis of organizational internationalization initiatives that is effective in crisis situations and conditions of limited mobility.

Virtual internationalization of higher education is defined as a technology-supported, coordinated process of introducing an international, intercultural or global dimension into the goals, functions and delivery of higher education with the aim of improving the quality of education and research, making a significant contribution to the development of society, overcoming global challenges.

Key words: internationalization of higher education, virtual internationalization, comprehensive internationalization, digitalization of education, information and communication technologies in education.

УДК 37.014.5/25
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/52.1.3>

Заслужена А.А.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
та перекладу
Національного авіаційного університету
Сабітова А.П.,
ст. викладач кафедри іноземних мов
та перекладу
Національного авіаційного університету
Донченко В.М.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри іноземних мов
та перекладу
Національного авіаційного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій стимулював процеси глобалізації, що уможливили мобільність та взаємовплив ідей, товарів, капіталу, послуг,

фізичних та юридичних осіб, а також небезпечних хвороб та викликів зовнішнього середовища. У вищій освіті вказані процеси відобразилися у всебічній інтернаціоналізації, що стала необхідною умовою життєдіяльності систем вищої освіти різних країн, а також посиленій цифровій

трансформації освіти. На перетині інтернаціоналізації та диджиталізації відбувався розвиток віртуальної інтернаціоналізації.

Аналіз досліджень зарубіжних та українських науковців дає підстави стверджувати, що початок пандемії позначився підвищенням інтересу вчених до даної досліджуваної проблеми та дозволив відкрити нові можливості інтернаціоналізації та нове її розуміння. Так, віртуальна інтернаціоналізація як альтернатива традиційним формам інтернаціоналізації набула актуальності як найбільш доступний інструмент впровадження міжнародного виміру у вищу освіту для вирішення необхідних завдань на інституційному, регіональному, глобальному рівнях.

З початком повномасштабної війни в Україні дана форма інтернаціоналізації є головним доступним інструментом надання освіти міжнародного виміру. Так, вона дає можливість українським та іноземним студентам навчатися в українських ЗВО, перебуваючи за кордоном; створити платформу для співпраці викладачів та адміністрації з зарубіжними колегами; інформувати громадськість про події в Україні і шукати підтримки через міжнародні зв'язки учасників академічного середовища тощо. За таких умов різні аспекти віртуальної інтернаціоналізації потребують удосконалення, а отже, вимагають попереднього дослідження з метою підвищення ефективності досліджуваного процесу.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Процес інтернаціоналізації вищої освіти та окремі його аспекти становлять науковий інтерес для вчених як в Україні, так і за кордоном, віртуальна інтернаціоналізація також не є абсолютно новим явищем і попередньо досліджувалася. Так, ще у 2009 році Європейською комісією було фінансовано проєкт з віртуальної інтернаціоналізації, де були залучені українські заклади вищої освіти. Віртуальна інтернаціоналізація в контексті згаданого дослідження розглядається як одна з форм інтернаціоналізації вищої освіти [4].

Українськими вченими віртуальна інтернаціоналізація досліджувалася в контексті теорії інтернаціоналізації освіти як один з елементів інтернаціоналізації. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти вивчали Н. Авшенюк, Н. Дебич, А. Сбруєва, І. Сікорська та ін. Окремі форми віртуальної інтернаціоналізації та організаційно-педагогічні умови їх реалізації розглядаються в роботах Н. Авшенюк, С. Бебко, О. Ковтун, Л. Лукашенко та ін.

Віртуальна інтернаціоналізація не є інновацією, адже її елементи можна простежити в діяльності закладів вищої освіти ще в двадцятому сторіччі. Поступово розширюючись і охоплюючи все більше аспектів діяльності університетів, даний процес викликав інтереси зарубіжних вчених. Серед зарубіжних дослідників теоретичні засади віртуальної

інтернаціоналізації вивчали Е. Брун, Х. де Віт, К. Гунавердена, Дж. Найт, С. Маргінсон. Окремі форми віртуальної інтернаціоналізації та організаційно-управлінські аспекти їх реалізації вивчали М. Врінс, Д. Віллар-Онрубіа, С. Гут, А. Едмундсон, Г. Кльоппер, С. Наїду, В. ван Петегем, Б. Раджпан. Зокрема предметом наукового інтересу стали віртуальна мобільність та її результати, колаборативне онлайн навчання в рамках проєктів академічного співробітництва закладів вищої освіти, потенціал віртуальної інтернаціоналізації у формуванні інтеркультурної компетенції здобувачів вищої освіти, оцінка ефективності окремих форм віртуальної інтернаціоналізації, проблеми організації та управління проєктами, мета-аналіз досвіду провідних університетів різних країн (США, Німеччини, ОАЕ, Китаю, Індії).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Доцільність наукового опрацювання віртуальної інтернаціоналізації як предмета окремого дослідження викликана необхідністю подолання суперечності між потребою українських закладів вищої освіти в ефективному застосуванні різних форм віртуальної інтернаціоналізації і недостатністю як організаційно-управлінського, так і теоретико-методичного забезпечення процесу.

Отже, актуальність дослідження та недостатня теоретична розробленість проблеми дослідження зумовили вибір теми дослідження.

Формування мети статті (постановка завдання): Метою дослідження є виявити теоретичні засади віртуальної інтернаціоналізації. Відповідно до мети сформульовано наступні завдання: здійснити термінологічний аналіз основних понять, що вживаються в інтердисциплінарному науковому дискурсі як взаємозамінні до поняття “віртуальна інтернаціоналізація”, сформулювати визначення поняття “віртуальна інтернаціоналізація вищої освіти”, концептуалізувати віртуальну інтернаціоналізацію, застосувавши модель всебічної інтернаціоналізації, запропоновану Американською Радою з питань освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорія інтернаціоналізації освіти розвивалася в контексті предметного поля різних галузей знань, зокрема економіки, міжнародних відносин, менеджменту, педагогіки, психології та ін. Найбільш вживаним в інтердисциплінарному науковому дискурсі є визначення сформульоване Дж. Найт згідно, якому інтернаціоналізація вищої освіти – це цілеспрямований процес інтеграції міжнародного, міжкультурного чи глобального виміру в цілі, функції, процес надання вищої освіти [14]. Зазначене визначення вважають універсальним, так як воно передбачає широкий спектр ініціатив, що можуть реалізовуватися в рамках даного процесу, не обмежуючись його найбільш видимими

індикаторами – наявністю іноземних громадян серед студентів та викладачів конкретного університету і академічну мобільність фізичних осіб. Це визначення було модифіковано Х. де Вітом та Ф. Хантер у дослідженні на замовлення Європарламенту завершеному в 2015 році [12], Інтернаціоналізація у згаданому дослідженні визначається як цілеспрямований процес інтеграції міжнародного, міжкультурного чи глобального виміру в цілі, функції, процес надання вищої освіти з метою підвищення якості освіти та науки для всіх студентів та співробітників і здійснення суттєвого внеску в розвиток суспільства [6]. Авторка, Дж. Найт, відхиляє такий варіант як наказовий, в той час як її визначення нейтрально описує досліджуваний процес [10]. Згідно теорії всебічної інтернаціоналізації конкретний заклад освіти мусить самостійно визначити, яку сутність вкладати у поняття інтернаціоналізація відповідно до місії, цілей та бачення [11].

Цифрові технології та інтернет заповнили усі сфери життя суспільства, так як комунікація у віртуальних спільнотах є буденним явищем, віртуальність не є окремою частиною життя, так званім “паралельним всесвітом”, а інтегрується в “реальне життя”, об’єднуючись з іншими формами взаємодії та утворюючи гібридизоване життя. М. Кастельз вживає термін “реальна віртуальність”, що відображає явище не лише на екрані, який відтворює досвід, однак відтворювана інформація стає власне досвідом. Вчений стверджує, що формується нова культура реальної віртуальності, в якій цифрові мережі та мультимодальне спілкування стають елементами культурного вираження та особистого досвіду, що робить віртуальність основним виміром реальності [10]. Тобто віртуальна реальність не є паралельною чи другорядною, а отже і віртуальну інтернаціоналізацію потрібно позиціонувати як повноцінну, доцільну ініціативу закладів вищої освіти.

Поняття “віртуальний” запозичено з англійської мови, де вживається у двох основних значеннях: 1) той, що є таким за своєю суттю або наслідком, хоча формально не визнаним; 2) створений, за допомогою комп’ютера або мережі.

Термін “віртуальна інтернаціоналізація” є загальноприйнятим та найбільш поширеним, однак зарубіжні дослідники освіти вживають такі поняття як “цифрова інтернаціоналізація”, “онлайн інтернаціоналізація”, “технологічна інтернаціоналізація”, “електронна тобто е-інтернаціоналізація”, а також “ІКТ інтернаціоналізація”. Усі ці поняття об’єднують необхідність застосування інформаційно-комунікаційних технологій для реалізації діяльності. Однак, на відміну від терміну “віртуальна інтернаціоналізація”, інші вищезгадані поняття звужують контекст або залишаються поза увагою інші сутнісні характеристики досліджуваного

явища, хоча можуть вживатися як взаємозамінні поняття.

Віртуальна інтернаціоналізація на національному, секторному та інституційному рівні визначається як процес впровадження міжнародного, міжкультурного чи глобального виміру в цілі, функції та процес надання вищої освіти з допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [10]. Дане визначення запропоновано Х. Брун в дисертаційному дослідженні, присвяченому віртуальній інтернаціоналізації.

Вважаємо за доцільне запропонувати власне визначення віртуальної інтернаціоналізації вищої освіти, враховуючи те, що відповідно до теорії інтернаціоналізації вищої освіти, інтернаціоналізація є реакцією на прояви процесів глобалізації, а отже має бути цілеспрямованим і керованим процесом. Таким чином пропонуємо звертати увагу не тільки на застосування інформаційних технологій, а і не цілі процесу, так як в кожен конкретний заклад вищої освіти буде створювати власну модель процесу у відповідності до потреб та пріоритетів. Застосування загальнонаукових методів аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення уможливує дати наступне визначення досліджуваного поняття: Віртуальна інтернаціоналізація вищої освіти це підтримуваний інформаційно-комунікаційними технологіями, координований процес впровадження міжнародного, міжкультурного чи глобального виміру в цілі, функції та процес надання вищої освіти з метою підвищення якості освіти та науки, здійснення суттєвого внеску в розвиток суспільства, подолання глобальних викликів.

Всебічна інтернаціоналізація визначається Центром інтернаціоналізації та глобальної діяльності Американської ради з питань освіти як стратегічний та координований процес, метою якого є підготовка та впровадження процедур, програм та ініціатив, спрямованих на позиціонування коледжів та університетів як глобально-орієнтованих і об’єднаних у міжнародному просторі закладів [11]. Для того щоб забезпечувати життєздатну та справедливу глобальну діяльність, модель всебічної інтернаціоналізації має включати мислення організаційного зростання. Отже інтернаціоналізація розглядається як тривалий, неперервний процес, а не статична ціль організації.

Основними принципами всебічної інтернаціоналізації є: принцип різноманіття, справедливості та інклюзії; принцип швидкості та мінливості; принцип прийняття рішень, що спираються на дані [11].

Перший принцип стосується ролі закладів вищої освіти у забезпеченні економічної та соціальної справедливості. Принцип швидкості та мінливості передбачає готовність та змогу ЗВО адаптувати організаційні структури та діяльність у відповідності до глобальних викликів. Принцип прийняття рішень, що спираються на дані, передбачає, що

цілі, розвиток та очікувані результати інтернаціоналізації розроблені на основі результатів кваліметриї, моніторингу та постійної оцінки діяльності конкретного університету [11].

Модель всебічної інтернаціоналізації запропонована Американською радою з питань освіти включає шість компонентів:

- чітка позиція навчального закладу щодо інтернаціоналізації (зобов'язання);
- наявність управлінських структур, що відповідають за планування, організацію, моніторинг інтернаціоналізації на інституційному рівні;
- курикулум та результати навчання;
- залучення професорсько-викладацького складу;
- студентська мобільність;
- міжнародне співробітництво та партнерство [6; 70].

У контексті розвитку інтернаціоналізації конкретного університету всі шість компонентів мають включати віртуальну інтернаціоналізацію.

Ефективність першого компоненту забезпечується наявністю: стратегічного планування, комітету з інтернаціоналізації, розроблених механізмів оцінки та самооцінки. Отже, віртуальна інтернаціоналізація повинні бути включена в стратегічний план, де містяться вимірювані індикатори успіху.

Так як віртуальна інтернаціоналізація потребує технологічного супроводу, в університеті має бути організовано ефективну взаємодію між організаційними структурами, відповідальними за інтернаціоналізацію та диджиталізацію.

Третій компонент передбачає можливості включення до навчальних програм онлайн курсів, визнання результатів проходження відкритих курсів масового доступу, проведення міжкультурних тренінгів, планування віртуальної мобільності як частини програми підготовки фахівця тощо.

Роль професорсько-викладацького складу в розвитку інтернаціоналізації важко переоцінити. Заклади вищої освіти мають заохочувати та підтримувати ініціативи викладачів, що стосуються віртуальної інтернаціоналізації.

Академічну мобільність викладачів, студентів та адміністраторів вважають високоефективною практикою, що має значний вплив на професійний та особистісний розвиток. Мобільність завжди була одним з найбільш видимих індикаторів інтернаціоналізації, віртуальна мобільність не передбачає фізичного перетину кордонів, однак дає можливість набуті міжнародного досвіду.

У контексті віртуальної інтернаціоналізації останній компонент передбачає використання ІКТ у розвитку міжнародних зв'язків університету, що включає такі форми співробітництва як міжнародні міжуніверситетські партнерства, спільні програми навчання, організаційна присутність за кордоном, віртуальні дочірні кампуси тощо.

У 2009 році в рамках проекту програми ТЕМ-ПУС «Е-інтернаціоналізація для навчання у співпраці», що виконувався за підтримки Європейського Союзу, було створено Концепцію віртуальної інтернаціоналізації вищої освіти України, де представлено модель та інструменти віртуальної інтернаціоналізації вищої освіти, платформа для підтримки віртуальної інтернаціоналізації освіти в Україні та їх практичні приклади [4]. Автори концепції стверджують, що віртуальна інтернаціоналізація освіти полягає у включенні різних міжнародних аспектів у дослідницьку, викладацьку та адміністративну діяльність вищих навчальних закладів на основі використання сучасних інформаційних технологій.

Концепція базується на національних традиціях та загальноєвропейських цінностях; стратегії та політиці університетів-партнерів проекту; оглядових аналітичних матеріалах, отриманих у результаті вивчення міжнародного досвіду в галузі інтернаціоналізації; результатах самооцінки міжнародної діяльності університетів – партнерів у відповідності з критеріями загальноєвропейської системи оцінки EQUIS; можливостях та практиці застосування інформаційних технологій для підвищення мобільності студентів та викладачів [4]. А отже при створенні концепції розвитку інтернаціоналізації автори керувалися тими ж принципами, що були сформульовані в рамках теорії всебічної інтернаціоналізації. Варто зазначити, що теорія всебічної інтернаціоналізації набула поширення в США, однак як свідчить матеріал поданий вище, європейські університети здійснюють управління інтернаціоналізацією, керуючись подібними теоретичними основами.

Модель всебічної інтернаціоналізації доцільно використовувати для концептуалізації віртуальної інтернаціоналізації, так як вона створена з урахуванням організаційного контексту закладу вищої освіти і окремо розглядаючи кожен шести елементів можна як проводити подальші дослідження, так і організовувати ефективний процес інтернаціоналізації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, теоретичні засади віртуальної інтернаціоналізації представлено в контексті зарубіжної теорії інтернаціоналізації, концепції всебічної інтернаціоналізації, теорії диджиталізації освіти. Термінологічний аналіз основних понять виявив, що поняття “цифрова інтернаціоналізація”, “онлайн інтернаціоналізація”, “технологічна інтернаціоналізація”, “електронна тобто е-інтернаціоналізація”, а також “ІКТ інтернаціоналізація” вживаються в інтердисциплінарному науковому дискурсі як взаємозамінні до поняття “віртуальна інтернаціоналізація”. Модель всебічної інтернаціоналізації може бути застосована як концепція формування організаційно-управлінських засад та при плануванні

віртуальної інтернаціоналізації конкретних закладів вищої освіти.

Перспективними напрямками дослідження є вивчення й аналіз нормативних, організаційних, змістово-процесуальних основ віртуальної інтернаціоналізації для подальшого підвищення рівня глобальної залученості університетів України та інтеграції в глобальний освітній простір.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бебко С. Інтернаціоналізація та кооперація системи вищої освіти України в умовах глобальних викликів. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2(21). С. 28–38.

2. Вища освіта в умовах карантинних обмежень та соціального дистанціювання: монографія / С.П. Гринюк, М.О. Желуденко, І.В. Зайцева, А.А. Заслужена, О.В. Ковтун, Л.Ю. Султанова. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 140 с.

3. Дебич М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с

4. Концепція віртуальної інтернаціоналізації вищої освіти України. URL: http://eicl.kharkiv.edu/upload/E-internationalization%20concept_Ukraine.pdf (дата звернення: 23.09. 2022).

5. Донченко В. М. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах обмеженої мобільності. *IX Міжнар. науково-практ. конф. «Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура»* : зб. наук. праць. К. : НАУ, 2021. С. 139-143.

6. Донченко В. М. Організаційно-педагогічні засади міжнародної діяльності державних універ-

ситетів США (Дис. канд. пед. наук: 13.00.01). Суми: Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. 2018. 350 с.

7. Прокоф'єва М. О., Сабітова А. П. Аналіз сучасного стану та ризиків інтернаціоналізації вищої освіти України. *Norwegian Journal of development of the International Sciences*. 2021. № 73 (2). Р. 33-38.

8. Сбруєва А. А., Єременко І. В. Формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти в контексті інтернаціоналізації освітнього простору. Суми Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 253 с.

9. Лукашенко Л. Е. Основні способи інтернаціоналізації вищої професійної освіти. *Інноваційна педагогіка*, 2022. Вип. 45. С. 188–191.

10. Bruhn E. Virtual Internationalization in Higher Education. Bielefeld : wbv Media, 2020. 336 p.

11. Bruhn E. Towards a Framework for Virtual Internationalization. *International Journal of E-Learning & Distance Education*, 2017. 32(1), P. 1–9.

12. Comprehensive Internationalization Framework. URL: <https://www.acenet.edu/Research-Insights/Pages/Internationalization/CIGE-Model-for-Comprehensive-Internationalization.aspx> (Last accessed: 02.10.2022).

13. De Wit, H., Hanter, F., Howard, L., Ergon-Polak E. Interantionalization of Higher Education: Study. Directorate General for Internal Policies: Policy department structural and cohesive policies: Culture and Education. 2015. 336 p.

14. Hudzik, J. K. Comprehensive Internationalization. From concept to action. Washington, DC: NAFSA: Association of International Educators. 2011. 42 p.

15. Knight, J. Updating the definition of internationalization. *International Higher Education*, 2003. (Fall). P. 1–3.